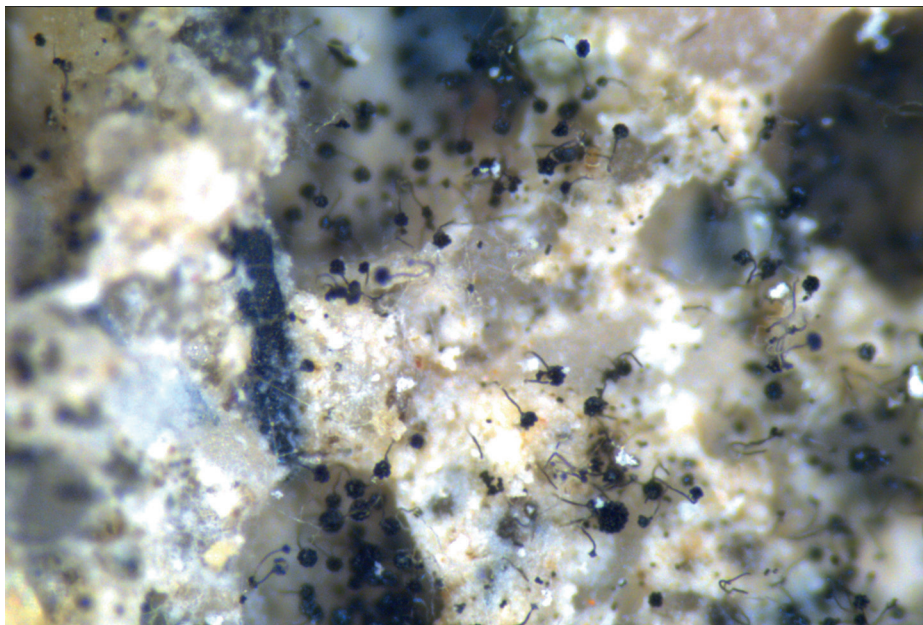

Dags att städa bort begreppet "svartmögel"

– om felaktigheter på nätet

Figur 1: *Stachybotrys chartarum* (pappersmögel) på fuktskadat byggnadsmaterial. Arten är en av de mögelsvampar som ofta avses när begreppet "svartmögel" används.

Under 1990-talet skrevs det mycket i amerikansk media om ett antal svårt sjuka barn i Ohio, som alla hade blödningar i lungorna. Möglet *Stachybotrys chartarum* fanns i samtligas hemmiljöer och det pekades snabbt ut som trolig orsak till sjukdomsfallen. *Stachybotrys chartarum* beskrevs som "a toxic black mold". Även i Sverige började man att använda begreppet "svartmögel" i kombination med ordet "giftigt". Problemet är att "svartmögel" inte är ett väldefinierat begrepp, och att allt svart mögel inte utgör en grupp med enhetliga egenskaper. Idag används ordet ibland för allt mögel som ser svart ut och ibland enbart för *Stachybotrys chartarum*. Dessa betydelser blandas ofta, till och med i samma text.

Exempel på missvisande formuleringar

Här följer några citat som förekommer på olika företags hemsidor:

"Hälsoriskerna med svartmögel är väldokumenterat"

följt av rekommendationen:

Ylva Larsson
Botaniska Analysgruppen

"Den enklaste åtgärden är att ta bort möglet med en saneringsvätska."

Vid misstanke om *Stachybotrys chartarum* (det mögel som har de mest väldokumenterade hälsoriskerna) bör man inte försöka sanera själv med enkla medel. I stället bör man lokalisera fuktkällan, helst med hjälp av en fuktsakkunnig, åtgärda orsaken och byta ut det fuktska-

Elisabeth Gondel
Botaniska Analysgruppen

Robert Daun
Botaniska Analysgruppen

dade materialet där möglet växer. Arbetet bör dessutom utföras med rätt skyddsutrustning.

"Svartmögel, även kallat mögelsvamp, är ett väldigt vanligt problem som kan förekomma överallt i hemmet. Korta vistelser i mögelangripna utrymmen är ingen akut hälsorisk."

Här används svartmögel som synonymt med mögel i allmänhet. Människor reagerar olika på mögel. Vissa kan få besvär redan vid relativt låga halter, medan andra inte upplever några symptom alls. Även en kort exponering av höga mögelhalter kan i vissa fall också utlösa en kraftig reaktion (det kan till exempel ske vid sanering då mögelhalterna kan vara extra höga). Hur man påverkas beror bland annat på vilka mögelarter som förekommer, vilka material de växer på, och inte minst på individens känslighet.

"Vitmögel och svartmögel kan ibland utgöras av samma art."

Flera mögelarter kan ändra färg allteftersom de utvecklas och beroende på underlag (se figur 2). Det är en av anledningarna till att begreppen "vitmögel" och "svartmögel" är olämpliga. (När det gäller dessertostar är beteckningen vitmögelost dock väldefinierad och syftar på innehåll av specifika mögelarter).

"Svartmögel avger en karakteristisk unken, jordig eller syrlig lukt."

Det är sant att vissa svarta mögel kan ge upphov till lukt, men långt ifrån alla. Människor uppfattar dessutom dofter väldigt olika.

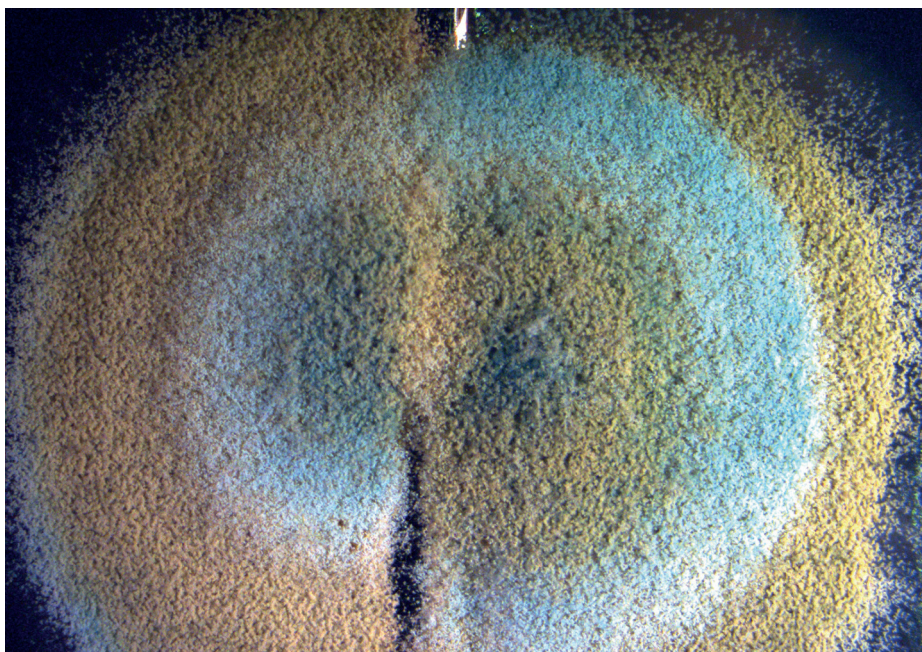
Om "svartmögel" i badrum

På väldigt många hemsidor används "svartmögel" om det som återfinns i badrum:

"Bildas det svarta avbildningar i kalkfögarna i ditt badrum? Då har ditt hus med största sannolikhet drabbats av svartmögel."

Och lite senare på samma sida:

"Svartmögel bildar mykotoxiner, vilket sprider luftburna gifter i gasform."

Figur 2: *Penicillium* i olika utvecklingsstadier. Många mögelsvampar ändrar färg över tid, vilket gör begrepp som "vitmögel" och "svartmögel" missvisande.

**Dessa gifter kan ge upphov till hälso-
besvär som allergier, kroniska lungpro-
blem och i värsta fall cancer. ”**

På en annan hemsida sägs "svartmögel (*Stachybotrys chartarum*)" återfinnas i "fogar, bakom kakel, i väggar"

Eller kort och gott:

"Svartmögel i badrum är farligt."

I exemplen ovan används begreppet "svartmögel" väldigt tydligt både för *Stachybotrys chartarum* (med dess giftighet) och för den mörka beläggning man kan få i till exempel kakelfogarna i ett badrum. Det finns många olika mörka mögelsorter som kan växa i badrum, till exempel *Cladosporium*, som också är vanligt i utomhusluften. *Stachybotrys chartarum* växer däremot sällan i just kakelfogar. Det händer oftast bara vid fuktskada, när möglet växer bakom kaklet och det finns en spricka där det tränger igenom. Mörka avlagringar kan dessutom bestå av annat än mögel, till exempel alger eller smuts. Eftersom mögel i vissa fall kan ge upphov till hälsobesvär är det klokt att hålla våtrummen rena och väl ventilerade. Men att påstå att det svarta i kakelfogarna oftast avger mykotoxiner, är att skrämma upp människor i onödan.

Hur felaktigheter sprids

När olika betydelser av begreppet "svartmögel" blandas samman sprids missförstånd lätt vidare. Olika hemsidor lånar felaktiga formuleringar från varandra. De sakliga källorna drunknar i floden av felciteringar. AI, som bygger sina svar på befintlig text, kan dessutom bidra till att sådana felaktigheter förs vidare och förstärks.

Varför spelar det roll?

Så varför bryr vi oss? Spelar det verkligen någon roll vilka ord man använder? Ja, det gör det. Vi får frågor från oroliga personer, som läst skrämmande information om "svartmögel" och undrar om smutsen de ser i duschen är livshotande. Samtidigt finns det exempel på motsatsen, de som tar det alltför lättvindigt när någon upptäckt svarta fläckar på fuktskadade gipsväggar – vilket är en vanlig växtplats för *Stachybotrys* – och bagatelliserar med råd som "äsch, bara att torka av med ättiksprit".

För att undvika missförstånd och sammanblandningar bör man välja: där det är relevant bör *Stachybotrys chartarum* – eller det svenska namnet pappersmögel – användas. I övriga fall är det mer korrekt att kort och gott skriva "mögel".

Bonuscitat – där även röttsvampar är med i begreppsförvirringen

"Några av de vanligaste mögelsorterna för hus är röttsvamp, äkta hussvamp samt vitmögel och svartmögel."

Här blandas ännu fler begrepp ihop. Röttsvampar är inte mögel, och äkta hussvamp är en av flera röttsvampar – inte en mögelsort.

"Vissa mögelsorter (främst brunröta och brunrötessvampar) är skadliga för huset"

Brunröta är en typ av skada, inte en mögelsort, och brunrötessvampar är som sagt inte heller mögel. Sådana här sammanblandningar av mögel och röttsvampar leder i bästa fall endast till förvirring – och i sämsta fall till felaktiga åtgärder.

Det betyder dock inte att fukt och mögel saknar betydelse för hälsan. Samlad forsk-

ning, bland annat från Världshälsoorganisationen (WHO), visar att fukt- och mögelskador kan bidra till besvär, särskilt från luftvägar och slemhinnor.

Därför tillämpas försiktighetsprincipen: fukt och mögel i byggnader bör undvikas och åtgärdas, även om alla samband inte är helt klarlagda. ■

Referenser

- [1] Svenska svampnamn: <https://svampar.se/svenska-svampnamn-2/>
- [2] WHO Guidelines for Indoor Air Quality: Dampness and Mould: <https://www.who.int/publications/i/item/9789289041683>

Stachybotrys chartarum

Stachybotrys chartarum (pappersmögel) är en mögelart med väldokumenterade toxinproducerande egenskaper. Det innebär att den kan producera mögelgifter som kan vara skadliga för hälsan. I ett enskilt fall är det dock oklart i vilken mån den via andningsvägarna påverkar friska personer, men det finns anledning att vara särskilt försiktig i samband med sanering. Arten trivs på platser som är mycket fuktiga och förekommer ofta efter vattenskador, gärna på cellulosahaltiga material såsom gipspapp och tapeter.

Begreppet "svartmögel" och släktet *Alternaria*

Svartmögel var länge det vedertagna svenska namnet på mögelsläktet *Alternaria*, framförallt bland mykologer. Arbetsgruppen för svenska växtnamn ansvarar från 1996 för att normera, uppdatera och fastställa svenska namn på växter inklusive svampar. Eftersom begreppet svartmögel är så mångtydigt rekommenderar arbetsgruppen från och med 2021 att det svenska namnet för släktet *Alternaria* istället skall vara "Alternarior".

Hälsa och mögel

Hälsoeffekter av mögel är komplexa. Mögel kan vara irriterande, allergiframkallande eller i vissa fall toxiska. Även dött mögel kan bidra till ohälsa. Det går inte att ange några exakta gränser för hur mycket mögel som krävs för att ge besvär. Det beror bland annat på att olika mögelarter producerar olika ämnen, att flera mikroorganismer kan samverka, och att människor är olika känsliga.